

Puaríñ'íñ Kôrsi

Belé ay túm'ñ:

- Arkañ
- Seebáañ
- Seta
- Uñ
- Mutuga
- Terereñ

Belé'ñ aríñá:

Poor'íñ terere'ñ uñ'ñ táara: ájíd'ñ + jígéd'ñ + ájí = (ájá/sov)

In namá ilad'io-ii ál terere ter-ii.

Mitíl: Kwa kañ kusñe (ájá). Na abá terere ter á-iiba, bás terere'ñ uñ'ñ táara jg'ñel, jígéd'ñ + ájíd'ñ + ájí (jájá).

Mitíl: Kañ-sí kwa kusñe.

1. Kona

- Kona kila uñ'ñ gé asá ótá na útóná-sí kíe qar'á. Inná, d'ó, roo, diw, orrá, koro, sanân, suusu, na...
- Kona asá kíe ótá'ñ órré tog-sí qar' kawé. Inná, b'aim, kurú, d'ó, díá, d'ay, íya, saare na...
- Kona dela: Kin namás kila kona gé asá kíe ar' del-sí qar' kawé. Inná, Moo, T'íbó, M'usa, Adam, M'ad na...
- Kona lóó tog: Kin namás kila kona gé asá kíe ótá lóó tog-sí qar'á. Inná, dáldá, geses, d'oy, péér, t'ú na...
- Kona r'ú'usa: Kin gal namás kila kona gé alá uñ'ñ aw wala aw-lé soná kañ namá kona tog indeli. Inná, yáañkwě (yáañkwě), durebag'ú, tagamdida, toorí-appâ, numañpoor, dáálípoor na...
- Kona jaluywar'ñ: Kin kila kona gé asá jaluy na júra ás kañba. Inná, w'ay, dili, w'ay, amáañ, kwó, t'uk'ñ, jg'm na...

2. Kona'ñ nima

Kona'ñ nimañ kila uñ'ñ gé ál kona'ñ táarí p'ie, wala gal kona'ñ lóo k'iréli.

Kona'ñ nimañ kona-sís nyíñtía álñ terere'ñ díó kila kona tettebe á únd'elaba.

Yeen namá órréñá aw gé:

- i. **Ájídæŋo'ŋ kona'ŋ nimaŋa:** Kin namá kila kona'ŋ nimaŋa gé ǎl ájídæŋo'ŋ lóó-le ǫwɪ, inná: *ká, kǫ́, jǫ́, bǫ́, yé na yeen*. *Ká* rim aw. *Kǫ́* ɠɛɛdkwǎ kaŋ. *Yé* ɠɛɛdpáálí la-ii? Namá ilâŋ-ii ná ájídæŋo'ŋ kona'ŋ nimaŋa kǫ́ɾɾa ǎl yeen *ájí-sí pɛ* wala ga *úlúgeŋ pɛ*.
- ii. **Jígédæŋo'ŋ kona'ŋ nimaŋa:** Kina namá kila kona'ŋ nimaŋa gé ǎl jígédæŋo'ŋ lóó-le ǫwɪ, inná: kaa (ka-), kɪŋa (kɪŋo), jɪɪ (jɪ-), bɪŋa (bɪŋo), yee (ye-), yeenja (yeen-).

Ájídæŋo'ŋ kona'ŋ nimaŋa	Jígédæŋo'ŋ kona'ŋ nimaŋa
ká	kaa
kǫ́	kɪŋa/kɪŋo
jǫ́	jɪɪ
bǫ́	bɪŋa/bɪŋo
yé	yee
yeen	yeen/yeenja

3. Jǐim'íŋ kona

Jǐim'íŋ kona: Kin gal namá kila kona gé aísá jǐimeli. Yeen Poor-lé dog táárí appâ pɛ. Yeen mat níŋ lóóŋá dǐi'ŋ Ájídæŋo wala gal jígédæŋo'ŋ lóó-le ǫwɪ. Mitíl: In (kin), ila (kila), íllâ/híllâ (kíllâ) na it/ɪd (kɪt).

- In kwě-ii. In-ii.
- Ila dɛó-ii. Ila-ii.
- Kɪt liá ge. Kɪt gé.
- In-sí amí. Híllâ-sí jabúŋ.

4. Tog na soŋŋâ

Tɛggɪŋ na sɛŋŋɪŋ Poor-lé saa soŋá tagɬd-ii ásáŋ jaluj. Poor'íŋ belé déllij kona-lé á-iiba nás tɛggɪŋ na sɛŋŋɪŋ kee, maraŋ belé'ŋ ɠɾíŋá kerna-lé dog-si kee. Tɛggɪŋ na sɛŋŋɪŋ nii-lé kǫ́ɾɾɾa yé: kona, kona'ŋ nimaŋa, jǐim'íŋ kona, ulûg'íŋ kona, páálíŋá, ájígá-le. Na mat níŋ ɛɛŋa kerna-lé kǫ́ɾɾɾi. Mitíl:

#	Tog	Soŋŋâ
Kona	dɛó	kwa
kona'ŋ nimaŋa	ká	kǫ́
jǐim'íŋ kona	in	kin

páálí	tullê	tulléŋa
ájí	ii	gé/ge
ulûg'íŋ kona	dúíŋ	kúíŋ

- ◆ Tog na songhâ'ŋ seebáaŋa (Kari na tabu'ŋ jányíŋa) *Bariwǎri'íŋ muutámar'íŋ gǎar-sí jagí.*

5. Ulûg

Ulûg ila táarí-ii aísa in páálíti ǵri âl ǵri'ŋ-ii wala gal âl ani'ŋ-ii. Ulûg kí seebáaŋa na kééŋ ósoma na ulûg'íŋ konas paalíŋti. Kééŋ ósoma namá nii gé: ('ŋ) in namá ila ósom-ii abás ɛɛ kí arka'ŋ seebáa agíŋí. ('íŋ/'íŋ) in gal namá ila ósoma abás ɛɛ kí seebáa kǵkǵre agíŋí. Kin namá ulûg'íŋ kona gé: dúíŋ, kúíŋ, dáíŋ, káíŋ...

Ulûg lóóŋá dǵi'ŋ dog rɛ́ɛs indel. In namá júndi nás ɛ́ɛgíŋa ǵw lóó tog-lé láddíŋá, inná: (dúíŋ'íŋ/dúíŋ'íŋ, kúíŋ'íŋ/kúíŋ'íŋ, dééŋ'íŋ/dééŋ'íŋ..., kééŋ dogólá'ŋ, dǵíŋ diw'íŋ...).

Ulûg dog-si mɛ́ɛga kee. Maraŋ kééŋ mɛ́ɛga'ŋ mɛ́ɛga'ŋ gɛ́ɛdjuuŋ-lé níŋ kírsíŋo.

6. Lóó:

- Lóó konas gé. Maraŋ abá kǵ lóó'ŋ kírsíŋ, íne kona ás geba. Ee, see-ii, lóó konas kee maraŋ in tin-lé kǵel ásáŋ lóó-sí ila-lé songá tullé kǵwí. Íne ǵw dog níŋ kaa áísáŋ jiwíŋ-sí tembetes piá.
- Lóó songhâ'ŋ ere kona-lé kúrél namá maraŋ lóó'ŋ seta na lóó'ŋ ɛ́ɛŋa bǵw. Lóó káíŋ seta nyét-sí bǵw, na kééŋ ɛ́ɛŋa gal namá kin gé: -le, -lé na -lê. Kin sidába ǵw dǵeŋ gí sǵŋ arrá tullé rául. Maraŋ dog ǵw nás in jalun (-le, -lé na -lê) âl kérrég pǵrríŋ bǵwí. Sidâb waarkwaŋ seta'ŋ sidâb-ii na ǵwkwaŋ ɛ́ɛŋa'ŋ-ii.

- Lóó'ŋ seta:

lóó'ŋ kona	lóó
duu	dǵu
iri	írí
kǵri	kǵríŋ
sigir	sígír
raal	raál
tangal	tǵngál
dorá	dorâ/dǵra
ǵrí	ǵrî/ǵri

➤ **Λόό'η ɤɤɤ:**

kona	λόό
kurú	kurú-le
kírí	kírí-le
tanɣár	tanɣár-le
tísá	tísá-le
ton	ton-lé
taar	taar-lé
daa	daa-lé
ari	ari-lé
dúí.../dúi...	dúí-le/dúi-lé/dúíɣ-le

*Núɣí'ɤɤɤ: -lê , dáíɣ dáálí díɣ-le póiti namá maraɣ -le/-lé'η λόό-le kawríti. Λόό dog ɤɤɤɣ pii namá dog kanni álán dééɣ'ɤɤɤ kírsíɣo.

◆ **Πάάλίɣά**

Πάάλίɣά ɤɤɤɤ gé ná dog saa soɣá taɣɣda gé. *Bariwǎriɣ'ɤɤɤ muutámar'ɤɤɤ ɣǎar-sí jagɣl.*

7. Tin:

Kila ɤɤɤɤ ɣís páálíti asá kíe tina (dul'éɣ wɤɤɤ/dɤɤɤɤ) kíɣlel. Poor-lé tin'ɤɤɤ jɣwɣ saa soɣá taɣɣd-ii. Poor'ɤɤɤ belé-le tin mat in ás paalíɣtiba in asá beléɣá kerya-lé káwlítía. Poor-lé tin dog-si kona kee in asá ɤɤɤɤ kerya'η órréɣá kaɣɣ. Naɣ-si dog dééɣ dorá kee nás tin-sí kí kééɣ konaɣ kergel pii. Mitíla dɣi kaɣɣ: saaréɣ, subúɣ, kaɣɣ, tóóríɣ, dúal, ayé, soog, tin, selem, dɤo, kérréɣ, kóllíɣ, saare, kaɣɣon, dáawa... na soɣɣâ.

Namás in kergel kaw: tin na tin'ɤɤɤ kona.

- Tin'ɤɤɤ kona, tin'ɤɤɤ seebáa wala gal dééɣ set á bǎwba abá míɣ yé waar kila ɣw'ɤɤɤ dɤó díɣ-sí ás kéɣaba. Tin'ɤɤɤ kona bá dɣeɣ jaluy-lé ɣwɣ, na tin-sí nás seebáa (η) á dééɣ set nyííɣtía.
1. Seebáa asá kányíti, bá seebáa (...η)-ii.
 2. Na seta asá kányíti, bá (set írí kí η, na set írí dɤu na η) gé.

In sidâb ǎl íne dɤu kee mat ɣí síɣ dáíɣ tin'ɤɤɤ jaluy-sí tullé teyyá piá.

kona	tin
saare	saaréɣ
subu	subúɣ

arra	arránj
door	doorínj
luul	luulínj
daa	daánj
asur	asurínj
tgbɛ	tgbúnj

- Set írí na η, namáis sonjâ'η ere grɪ ɪt-sí jíimel ǎl dúiti ǎláj eej. In táárí namá jirgónjá na ɛɛɛɛ kernjɔ-lé kárɪtɪ inná: ná nánj, namá námánj, alá/ǎla ǎláj, ǎsa/ǎsá ǎsánj, saare'η n nínj, si sínj, gi/gí/gî gínj ... na sonjâ.
- Jííɲo'η ɛɛɛɛ-lé namá gal innâη ɪndel: la lánj, sa sánj...
- Kɔnɪ iladiɔ namá gal (set írí dũu) bǎw, inná: ná nânj, alá alânj/ǎlânj, asânj/ǎsânj, sa sâη, la lânj, gi/gí/gî gîη... na kernjɔ abá kɔɪη.

8. Jirgónjá:

- Kila ɛɛɛɛ gé ǎsá ɛɛɛɛ wala mɛtɛga wala terere'η mɛtɛga wala gal terereɲa-sí rɪgeli. Yeeη déllij kin-sí ǎ-iiba nás rɪgeli maraη dog-si pagaraɲa-sí rɪgeli ǎsánj arrájarâη suúr tɪél.
- Dǐi kɔɪη nás kona na kééη bânjɔ-sí rɪgeli. Na kernjɔ gal nás ájínjá-sí rɪgeli. Na kernjɔ nás gal terere'η mɛtɛga na terena na paragaɲa-sí rɪgeli.

Kin jirgónjɔ'η ɛɛɛɛ dǐi gé

na ná namá námá nɔη nánj namaη námánj alá ǎla maraη wala kí annaη annij inná ilâínj bá bábará ɪdɪɪη ɛdɪɪη mínj ǎláj lia dog walá

Íne jirgónjá dǐi-sí in aldí'η dɔó jagí.

Kóyó'η Aldí

Asi díg Abo Káɲyú'η ǎbba Wúo Kóyó bás kí subu jáwa ǎláj jee ná Núlmó korónjá jááno alânj dééη ray jittɪ piɛ,

ǎlbá Sáará paago **namás** kí dééη bára Daanyá **na** dééη niw Anné Bortonyó káitía **na** tónj káɲɪtɪtá ǎl Booye kéηj rǎyta kɔɪη **ná** káɲɪtɪtɛni. **Namá** kááre **ná** suur-sí dónjá kannía:

Ájř Kóyó, **na** ay lón **ná** innân waar jilon? Aila, kabá in waa álán kájilen **áa ná** oo **nás** koróná áiti. **Na** ay-si boóná? Bát-si tullé kawla. **Na** jř ay jendel? **Na** Kányêñ ay-si kũñi? Bát kakkíré ge. **Na** aál boóná **ná** kí subu éllé bawñiti? Kĩña-sí kân gĩs **dog** ángírá rǎytá aame **namá** kanni **ná** kaan. Lóóná dǐi'ñ soga **aw dog**-si kũñi. Ee, Booye'ñ ángírá kila saa soña ge abá bundí **náis** rǎyta kárfe **báisín** kañ jittĩ pǎa. Aila, **bá** kawñiti **álán** daa káa ká **námás** aĩñó **ná** awñi Anné **námá** ǐde Nányémaramsa jee **nás** setteña nũñĩ írí betó **námá** gal jáab **ná** Duna Úyor-lé jee **nás** kila págaña dǐiló piá.

Na Âwa Pwóñkwě'ñ ray Kewupêl'íñ ila ay lón **nás** paara? Aila, kabás Kányé saa soñá koom, **namás** in waa álán júndí **nás** ká kin-sí ááyo. **Na** kây sí-ii **ná** jááyó? Ái, Anne dúíñ nĩw, kabá Nélmó **na** Asbaare **na** Dwlonyju **na** Zwlámíñbaw **na** Goos **na** Katw-sí ááyo. **Na** atáíñ **walá** Gabká **na** Boolkírí á jřoba? Aila, atáíñ bát otoíño **álán** índeréñ oo **mááñ** **bá** Kurulamaanya-ii **ná** kurtá dǐi **áa marañ dog** á yřoba **álán** aǥl. Áy abá soog díg kũmmón **bán** koo **náis** ray díg-le allaun káa.

Áy jaagó! Yaañ bř **dog** éllé baagó. **Na** Pânnekoldáññ-sí kí dééñ Sanynyâ **namañ** Ammoña **na** Ajjekĩrrô dóñá baní. Daanyá! **Na** abá bfo **bás** Sóoro-sí in jwa **álán** kuu rááñ **nás** kí Móndólé **na** Báábáñ kánũnyfe **ná** dúóñ kã. Yaañ bain! Yé jaató **dog**-si dáíñ dwoñ-ii kí Alkôn. Kamêñ-si. Ee, Saas káa.

- Kây jĩrgóná ge asá kona/wũña rĩgeli. Kila kona/wũña asá rĩgĩñá-sí paál jaráñ.
- Kây jĩrgóná ge asá mutwga rĩgeli. Kila ájĩñá/terere/asá rĩgĩñá-sí paál jaráñ.
- Kây jĩrgóná ge asá pagaraña rĩgeli. Kila pagarañas jáwli. Na jĩrgóná-sí paál jaráñ.

Nũñĩ'ñ janá: Mat níñ jĩrgóná kernã kãñ ná íne á kaába.

9. Ƴ:

Belé'ñ ař tog-ii ná kí seebáa tog wala gal kí seebáaña túmĩñ nás arrá kee. Ƴ mat níñ Ƴ-ii wala gal kona wala gal ájĩ wala gal tog'íñ na soññâ'ñ Ƴ-ii wala gal níñ jĩrgó'ñ Ƴ-ii wala gal níñ tin-ii wala gal níñ lóó-ii wagal gal níñ jaĩm-ii wala gal níñ jřĩño-ii, wala gal níñ jĩim-ii wala gal níñ páálí-ii wala gal níñ ájĩdwoñ-ii, wala gal níñ jĩgédwoñ-ii wala gal níñ kona'ñ nima-ii wala gal níñ ulũg'íñ-ii wala gal ařĩ keer-ii áł belé'ñ dǐó kee. Ƴ mat níñ in êl inná seebáa. Kin kééñ mitílá dǐi gé.

“kwě, gwud, -lé, -si, -sí, aam, rim, íya, 'ñ, ña, ñ, a, kí, na, k, joo, Sáɪla, dɔ, kã. dǐó, tog, díg, ïs, kĩrrô, ǐdĩñ, lia, saare, kãñ, kuur, dũle, jáará, marañ, ásáñ, ká, yé, ila, ıt, ton, tón, kalâmsunné, belé, Ƴ, maañ, wã, kw, dawlo, koro, korokoro, aál, kii, tá, o, ó, ta, ñá, -le, -lê”

10. M̄t̄uḡ:

ʘ-ii wala gal ʘɛɛɛ lóó tog nás arrájarâɛ kɛɛɛ maraɛ dééɛ arrájarâɛ ittíɛ-ii. M̄t̄uḡ-sí m̄t̄uḡ ilâíɛ kɛɛɛ ná yé gal terere á péégélba. Yé arrá keer kóel áláɛ terere eeɛ. Poor'íɛ Belé m̄t̄uḡa oɛɛɛ-si kee.

- Kona'ɛ ulûḡ'íɛ m̄t̄uḡ
- Kona'ɛ j̄ḡédɛɛɛɛ'ɛ m̄t̄uḡ
- Lóó'ɛ m̄t̄uḡ
- Kí'ɛ m̄t̄uḡ

11. Kona'ɛ ulûḡ'íɛ m̄t̄uḡ:

In ila m̄t̄uḡ-ii asá kona'ɛ ʘɛɛɛɛ pulɛíti. Mitíla d̄i:

a. Âwakanya'ɛ ɛ. Tóó'ɛ b. T̄f̄bó'ɛ d. dééɛ j̄ɛɛɛ e. dáíɛ ányá, g. w̄ɛo Ḡuri'ɛ t̄áɛɛɛ,
h. íya'ɛ dáálí'ɛ soog i. kúíɛ rembéɛɛ ɛ. d̄íɛ maamá'ɛ táat̄ɛɛ j. Tenné'ɛ d̄ílo

12. Kona'ɛ j̄ḡédɛɛɛ'ɛ m̄t̄uḡ:

In ila m̄t̄uḡ-ii asá d̄ɛo wala gal ɛɛɛ ɛt-sí pulɛíti asá ájí'ɛ táárí ye-sí eeɛ. Namá ilâíɛ-ii ná j̄ḡédɛɛɛ kɛɛɛ asá ájí'ɛ táárí ye-sí j̄ḡé. Íne mitíla d̄i kɛɛɛ náis d̄eeɛ arrá túllé rééɛéli.

a. Mitír-sí ɛ. ka-sí b. dééɛ-sí d. ila-sí e. w̄ɛo Andâɛ-sí g. b̄iɛɛ-sí h. yee

13. Lóó'ɛ m̄t̄uḡ:

In ila m̄t̄uḡ-ii asá kí kona na lóó'ɛ ʘɛɛɛ nyáw̄ɛɛɛ inná (-le na -lé na -lê) na (set d̄u na set írí d̄u na set d̄u írí) námá lóó'ɛ m̄t̄uḡa ɛɛ. Lóó'ɛ m̄t̄uḡa-sí táárí saa soɛɛ kawe. Kin mitíla dog gí síɛ nyííɛɛ áláɛ dééɛ arrá taraas kúro.

“k̄íɛ, tóɛ, soóm, r̄ɛy, ɛt̄i, nondáɛ, ɛy, m̄d̄íɛ, t̄ab̄úɛ, tagám, k̄uru kurû, d̄ora dorâ, b̄orra b̄orrâ, ɛ̄ɛɛ ɛ̄ɛɛ, toɛ-lé solda-lé, kása-lé, sidâb-lé, k̄ɛgo-lé k̄árám̄t̄áɛ-lé, k̄ɛɛɛɛɛɛ-lé, toɛ-lê, solda-lê, kása-lê, sidâb-lê tiir-lê, m̄ɛga-lê, síbí-le daarú-le, daalú-le, ɛ̄ro-le, ɛ̄go-le, lóo-le, nyáɛáb-le, toorí-le, súlumbá-le, ziidí-le, kíá-le, dáí-le, dáíɛ-le, d̄e-lé dée-lé, dée-le, kééɛ-le, d̄í-lé”

14. Kí'ň mutug:

Kí jirgó'ň ɛɛ-ii nás kí kona nyáwínti ná kí'ň kona'ň mutug pie. Kí ɲaas (-ň) kee nás ɛɛɲa-lé láddíň ásáň in puljí ila ɠrɪ ása kí bára rɣgíň. Lóóná dǐi-lé mat ɲaa-sí á kóelba na lóóná dǐi-lé ná gal kóel.

“kwě kí wúo, wúoň kí abo, âbbaň kí íya, Tɔ́bôň kí Tobá, kwěň kí dalaň, kɔ́jɔ́ň, kí bɪoň, kíeň, kí bɪoň kíe, kí Moon, Pânnen Mûsan, Tíllan, kí kíeň, kí déeň” na ɛɛɲa kernja soňǵa kɔ́jɔ́ň ná kí kîň dúya.

Kí na kona'ň nimaňa:

Kí	ká	jɔ́	yé	kɔ́	bɔ́	yeen
ká	0	kɔ́jɔ́	kíe	0	kɔ́bɪoň	kíeň
jɔ́	kɔ́jɔ́	0	kíe	kɔ́jɔ́ň	kíeň	kíeň
yé	kíe	kíe	0	kíeň/kíeň	kíeň	kíeň
kɔ́	0	kɔ́jɔ́ň	kíeň	0	kɔ́bɪoň	kíeň/kíeň
bɔ́	kɔ́bɪoň	kíeň	kíeň	kɔ́bɪoň	0	kíeň/kíeň
yeen	kíeň/kíeň	kíeň	kíeň	kíeň/kíeň	kíeň/kíeň	0

15. Terere:

Terere ɛɛɲa'ň dormol-ii ná déeň dítin arrá-sí táraásin pii, nás ájídɛño na ájí kee na mat síň jɔ́gédɛño kee. Terere jírsíño na jífíño na píɔ́jɔ́ň na núrgú pii.

Íne kin mitíla-sís nɔ́ɔ́ írí jándo:

- Wúo Gardía na Pânnne Ansômbô Kindinyîr keéjé namás Piina kándaɩ. (jírsíño)
 - Âwakɔ́nɔ́ saare aál dúíti? (Jífíño)
 - Yé kaáň gi kolda'ň kúó dóña áará-íí! (Píɔ́jɔ́ň)
 - Tóň joo nás koro jêl. (Núrgú)
1. **Jírsíño'ň terere:** Ila terere-ii áł jáminj wala gal áł rímmen jaw nás arrá ser kee. Yé namás kí tírim agínti (.).
- Mitíla: Moo tóň nyăňa. Ká dombore árden aw. Ila dúíň leel-ii.
2. **Jífíño'ň terere:** Ila terere-ii áł ɠrɪ'ň jɔ́fílel álán ɠrɪ'ň arrá ráán. Yé mat níň ɛɛto'ň belé-ii wala gal níň kí rim-ii. Na ye-sí kí jífíño'ň ósom keseli(?).
- Jífíño dog-si kééň ɛɛɲa kee.

Mitíla: Moo tón la nyăŋa? Moo aál nyăŋa? Ká dombore lá árden aw? Ila dúíŋ leel á-iibáa? Naán jéla? Aál keéŋé?

- **Jííŋo'ŋ ɯɯŋa:**

aál naán kaáŋ niíŋ kiíŋ kiíŋ ay ây kây kii la lá sa sá bâl sǎl kǎl kâŋ mála

- **Díi tin ala palan-ii na asá úrríŋí-sís pulŋítía:** bâl, bála, mâl, mála, kâŋ, kalá.
- **Díi kí kin ósomas nyáwíŋtía:** saare'ŋ ósom (...ŋ) lán, sán bálán... Na kí iladi'o'ŋ ósom (...^ŋ) lâŋ sâŋ bálâŋ... *Dǎjakajag'íŋ muutámar'íŋ gǎar-sí jagí.*

Díi gal kí jaaríŋ'ŋ jííŋo: Mitíla: Moo tón á nyăŋabáa? Ká dombore árden áŋ áabáa?

3. **Pírjîŋ'íŋ terere:** Ila terere-ii asá pírjîŋ dió kee. Yé mat níŋ kí belé hǎo-ii wala gal kí jííŋo. Pírjîŋ'íŋ terere-sí kí pírjîŋ'íŋ ósom keseli (!).

Mitíla: Moo tón nyăŋa-íí! Yé bála tón nyăŋa?!

4. **Núrgú'ŋ terere:** Ila terere-ii aísa in pulŋítí ása dǎó wala gal ǎri-sí in kámîŋa álán ǎri piá. Núrgú-sí kí tírim keseli (.).

Mitíla: Tón Joo. Koro gîs janí. Tǎrís jáa.

16. Ájíŋá

Ájíŋá kila ɯɯŋa gé ǎl belé'ŋ dió saa soŋá tagída gé, na galla terere'ŋ dió. Abá ájí ás jain taga terere asá jarrájarân tullê kee, áŋ jáaba. Ájí órréŋá niiniŋ-si kee maraŋ in kôrsi-lé bán díi-sí káa. Ájí mat níŋ dééŋ díŋ terere eeŋ.

1. **Ájíduŋo na jígeduŋo'ŋ ájí:** In namá ila ájí-ii asá ájíduŋo kee wala gal ájíduŋo na jígeduŋo. (Muta'addi, trans)

Mitíla: Ká nɯŋ *aam*. Dóré kaŋ *béta*. Jí *jáaso*. Yé-ii.

2. **Jígeduŋowarî'ŋ ájí:** In namá ila ájí-ii asá jígeduŋo á keba. (Lázim, intr).

Mitíla: Tomonya *éla*. Días *jáwa*. Kwě *keera*.

3. Ájí aísa in paalíti dǎó na ǎri âl ǎri gé. Mitíla: ii, íí na gé

Bí *ban*. Yeeŋ *gé*. Yé-íí! Diw-ii. (be)

4. Ájí kee: Terere'ŋ mɯtɯg-sí gîs tullé agíti. Mitíl. Ká tón *kaŋ*. Músa dáári kee. In nuuŋ bǎrra *kéŋá*. ("be" complement)

5. Ájí pii: gal-si ɛɛŋa-sí nyíŋti álán kíeŋ ájí ɛŋɛ. Mitíl: Yé *dááweŋ pii*. Yeeŋ *mááleŋ kawé*. Jí *pottá jeŋa*. (copula)

Ájíɔŋo: Ila ɔwó wala gal ila ɔri-ii əl ájí-sí pii. Ájíɔŋo mat níŋ kona wala gal kona'ŋ nima-ii. Ájíɔŋo lóóná dǐi-lé ájí'ŋ ɔwó kí kona'ŋ nima'ŋ seebáa lónjíti. Bá ká na yé ge nás jéúúléŋá. Mitíla:

- *Gɛɛɔpáálí* dombore árdeŋ pii.
- *Kamal* burtúŋá aam
- Burtúŋá-sí *kamal* aam.
- *Ká* rim-si íwítɛ.
- Jí *jaam*.
- *Bil*on lá?

*Kona'ŋ nimaŋa dǐi abá ájkwǎ ge, bás kíeŋ seebáaŋa ájí-le laddi. [jí kǎ bǎ yeeŋ]. [ká na yé: ájí-le á lónjítaba.]

Mitíl: ájí [jáa]

ká	jǎ	yé	kǎ	bǎ	yeeŋ
aam	j-aam	aam	k-aam	b-aam	k-aam-e/aam-e
ámi	j-ámi	amí	k-ámi	b-ámi	kámm-íe/amm-íe
âŋ	j-âŋ	amí	k-âŋ	b-âŋ	kámm-ía/aam-ía
aama	j-aama	aama	k-aama	b-aama	kaameŋ-i/aameŋ-i

Bariwǎriŋ'íŋ muutámar'íŋ gǎar-sí jagǎl

Jígédɔŋo: Ila ɔwó wala gal ila ɔri-ii asá ájí'ŋ táárí ye-sí eŋa. Jígédɔŋo mat níŋ kona wala gal kona'ŋ nima-ii. Yé kééŋ-si ósoma (-sí, gi/gí/gǐ). Mitíla:

- Yeeŋ *kurtá* kawye.
- *Íya-sí* dáná janí.
- *Jí* ay *gǐ* karǎ?
- *Ka-sí* gi sereet íní.
- Sereet *ka-sí* gi íní.

Si: -si ájí'ŋ ɔrǎŋá le-ii asá ájí-sí *jígédɔŋo* nyíiti na *koron*a na *jányíŋi* na *ittíŋ* naŋ-si

1. Rímmeŋ-si jáa. Ye-sís jáwli.
2. Ila kǎrǎ koros kee. *Day*'íŋ dóré *day-si* kee.
3. Nílla-sís jányíŋi.
4. Dééŋ-si kwě-ii. *Jâm-si*. (*Bariwǎriŋ'íŋ muutámar'íŋ gǎar-sí jagǎl*.)

Ájí'ŋ terere. In namá iladiɔ-ii əl ájí dééŋ dítŋ terere'ŋ mɛɛɛŋ pii. Mitíla:

- Anni.
- Koo.

- Jâm.
- Bókó.
- Biá.

Ájí asá dééj ájídæŋo júúfíŋ (ájídæŋojúúfíŋ'íŋ ájí): Kin kila ájíná ge asá ájídæŋo júúfíŋ. (Naib fa'il yékramæ, middle voice). Mitíla:

aljíti áámín aldín argíŋti írtíŋ/írtíŋel paasín duiŋel tessíŋel búfíŋ kurgíŋ bawíŋí

Ájí tina-lé káríti:

Kérrég (palaŋ)	Kaní (úrriŋ-si)	Saare (nín/sín)	Kaní-iladiø (..^ŋ)	Saare-iladiø (nín/sín) (palaŋ)
janni	jfo	joo	jannŋŋi	janni
kiŋíti	kiŋí	kiŋí	kiŋítíŋi	kiŋíti
kaam	kámi	kâm	kááméŋí (kaama)	kaam
riíŋ	riiŋo	riíŋó	riíŋá	riíŋ

Tin ál palaŋ-ii na asá agíŋíŋ jágeŋa.

tina			
palaŋ		kaní'ŋ palaŋ	
tog (yé)	soŋŋâ (yeen)	tog (yé)	soŋŋâ (yeen)
...íŋti/...íŋel/...íŋ	...íŋtía/...íŋeli	...íŋtíŋi/...íŋeliŋi/...íŋélíŋí	...íŋtíŋi/...íŋeliŋi
úrriŋíŋ			
Jírsíŋodæŋo'ŋ		úrriŋíŋ	
...íŋo/...íŋo	...íŋol/...íŋel	...íŋo/...íŋó/...íŋí/..íŋá	...íŋol/...íŋel/...íŋíe

Téyya'n Sidâb

17. Seebáa see na pæŋriŋ'íŋ seebáa na set see na pæŋriŋ'íŋ set

Poor-lé seebáaŋa kŋiŋ ná seebáaŋa gé déllíŋ ná kŋeŋ arkaŋa'ŋ æŋ'ŋ-ii na dŋeŋ jaiŋ arí keer'íŋ æŋ'ŋ á-iiba. Naa ila seebáa bá arka'ŋ æŋ'ŋ-ii ná kee, ila seebáa bá seebáa see-ii. Na seebáa ál arka'ŋ æŋ'ŋ á-iiba ná kee, ila seebáa bá pæŋriŋ'íŋ seebáa-ii. Pæŋriŋ'íŋ seebáa pæŋriŋ'íŋ arrás dió kee.

■ **Seebáa see na p̄ur̄iṅ'íṅ seebáa:**

Main Poor'íṅ seebáaṅa nyét seenṅa gé. a a b d e g h i ÷ j k l m n ṅ ny o p r s t u u w y z.
Kin seebáaṅa'ṅ d̄iό namá d̄i k̄iṅ nás lóόṅá d̄iṅa-lé p̄ur̄iṅ'íṅ arrá d̄iό k̄iṅ.

Mitíla: Ínná (a b d e k n ṅ o)

Seebáa see	P̄ur̄iṅ'íṅ seebáa
a namá, bain: a íné bá déllij seebáa-ii ná ḡri keer ás keba.	a toṅa, baina: in a íné soṅḡâ'ṅ aa-ii. Íne in ḡis paalíti toṅa na baina âl soṅḡâ gé.
b borrá, b̄ar, b̄at̄r: b íné bá déllij seebáa-ii ná ḡri keer ás keba.	b baam, jaam, kaam: Íne b b̄-le píṅíti na j j̄-le píṅíti na k k̄-le píṅíti. Kila namá kona'ṅ nima'ṅ seebáaṅa gé ná éle ná áj̄i-le uul.
d darab, d̄arí, door: d íné bá déllij seebáa-ii ná ḡri keer ás keba.	d darma karma, dolpá kolpa, dáwí káwí: d íné tog'íṅ daa-ii, lia abá kóel álánṅ kééṅ soṅḡâ piá námás lóόṅá d̄iṅa-lé kí kaa j̄áṅḡó. kin namá mitíla d̄i gé. Daa íné p̄ur̄iṅ-si paalíti.
e ergel, leel, deer, e íné bá déllij seebáa-ii ná ḡri keer ás keba.	e aame, eere, beye: Íné e karába soṅḡâ'ṅ-ii ná éla ná áj̄i-le ooṅ áísánṅ in paalí âl karába soṅḡâ gé. Abá tog-ii bá (aam, eer wala gal b̄ar.)
k keré, k̄awt̄í, k̄ari, k íné bá déllij seebáa-ii ná ḡri keer ás keba.	k kaame, k̄eṅ, kin, karma,
n noor, naa, nisil, naaré, n íné bá déllij seebáa-ii ná ḡri keer ás keba.	n ṅansú k̄ansu, nima kimanta, núnyá kúnyántá, nusá kusa: Íne n in ḡis páalíti âl tog'íṅ n-ii na abá soṅḡâ eṅa námás k j̄áṅḡó.
ṅ ṅorra, ṅ̄il, ṅaara, ṅóóró, ṅool, ṅ abá u u kíe tuṅel soṅḡâ'ṅ ere bá seebáa see-ii.	P̄ur̄iṅ'íṅ ṅ soṅḡâ-ii: 1. Kí'ṅ ṅ (S̄áṅlaṅ kí Moo, beterij kí ore) S̄aṅla na Moo, beter na ore 2. Tin'íṅ ṅ (Saaréṅ) saare 3. Tog'íṅ ṅ (dáwlaṅ, nínánṅ sooraṅ) káwla, kína na soora 4. Ulûḡ'íṅ ṅ (d-úí-ṅ, Poor'íṅ, d-ái-ṅ'íṅ) kúíṅ, káíṅ'íṅ
o ore, oṅḡal, oos, oo, óora: o íné bá déllij seebáa-ii ná ḡri keer ás keba.	o s̄áṅt̄ó, k̄áṅt̄ó, t̄ain (s̄áṅt̄i, dáy, t̄aino): o íné soṅḡâ'ṅ ḡis páalíti naṅ ḡis dáalí'ṅ kergeljáa páalíti na dog ótá kerna k̄iṅ.

■ Set see na p̄urij'íj set:

Set see	P̄urij'íj set
toŋ	tón
túgá	túga
dónjá	dónja
ere	eré